

UOT: 62:37.03
<https://doi.org/10.30546/670832.2025.01.924>

Texnologiya fənninin tədrisində təlim prinsipləri və metodlarının tətbiqi haqqında

Müəllif(lər):

Səyyad Vəliyev
Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu
Baş müəllim
E-poçt: seyyadveliyev75@gmail.com

Açar sözlər: təlim prinsipləri, tədris prosesi, yaradıcılıq, praktiki iş, məntiqi təfəkkür, diqqət, yaddaş, əmək obyekt

Annotasiya. Müasir didaktikada təlimin prinsipləri və metodları dedikdə, tədris prosesinin təşkili və həyata keçirilməsi üçün ilkin, rəhbər ideyalar, normativ tələblər başa düşülür. Tədris prinsipləri və metodları müəllimin fəaliyyətini və şagirdin idrak fəaliyyətinin xarakterini müəyyən edir. Təlim prinsipləri və metodları pedaqogika sahəsində təhsil prosesinin istiqamətini və strukturunu təyin edən, məqsədlərinə və əsas elmi qanunlara uyğun olan fundamental müddəalardır. Tədrisdə ümumi və xüsusi metodik prinsiplər mövcuddur. Ümumi prinsiplər konkret fənnin tədrisi üçün bütün didaktik sistemə və ya metodikaya şamil edilir, konkret prinsiplər isə konkret metodoloji tapşırıqları və ehtiyacları həll edir. Təlim prinsipləri və metodları effektiv və məqsədyönlü təhsil prosesinin əsasını təşkil edir. Onlar pedaqoqlara təlim fəaliyyətinin təşkili üçün lazımı təlimatlar verir, öyrənmənin təkcə elm standartlarına və təhsil məqsədlərinə cavab verməsini deyil, həm də şagirdlərin hərtərəfli inkişafına kömək edir. İnkişaf yanaşması və elmi əsaslılıqdan tutarlılığa, praktikliyə və şagird həssaslığına qədər hər bir prinsip və metod balanslaşdırılmış və stimullaşdırıcı təlim mühitinin yaradılmasında əsas rol oynayır. Bu prinsiplərin və metodların təhsil praktikasına tətbiqi bizə yüksək təhsil standartlarına nail olmağa və öyrənmələri sürətlə dəyişən dünyada uğurlu həyat və karyeraya hazırlamağa imkan verir.

Məqalənin aktuallığı. Təlimin səmərəli təşkilində təlim prinsipinin və metodlarının rolu böyükdür.

Məqalənin yeniliyi. Təlimin səmərəli təşkilində təlim prinsiplərinin və metodlarının rolu diqqət mərkəzinə gətirilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Məqalə müəllim və tələbələr, həmçinin gənc tədqiqatçılar üçün faydalıdır.

Author(s):

Sayyad Valiyev
Nakhchivan Teachers Institute
Senior teacher
E-mail: seyyadveliyev75@gmail.com

Key words: learning principles, teaching process, creativity, practical work, logical thinking, attention, memory, object of work

Educational principles in technology teaching and application of methods

Abstract. The principles of teaching in modern didactics mean initial, guiding ideas and normative requirements for the organization and implementation of the teaching process. Teaching principles determine the teacher's activity and the character of the student's cognitive activity. Teaching principles are fundamental provisions that determine the direction and structure of the educational process in the field of pedagogy, and are consistent with its goals and basic scientific laws. There are general and special methodological principles in teaching. General principles apply to the entire didactic system or methodology for teaching a specific subject, while specific principles address specific methodological tasks and needs. Learning principles form the basis of an effective and purposeful educational process. They provide educators with the necessary guidelines for the organization of learning activities, ensuring that learning not only meets science standards and educational goals, but also contributes to the comprehensive development of students. From developmental approach and scientific validity to consistency, practicality and learner sensitivity, each principle plays a key role in creating a balanced and stimulating learning environment. Applying these principles to educational practice enables us to achieve high standards of education and prepare learners for successful lives and careers in a rapidly changing world.

Relevance of the article: The role of training principles and methods in the effective organization of training is great

The novelty of the article: The role of training principles and methods in the efficient organization of training is brought to the center of attention.

Practical importance of the article: The article is useful for teachers and students, as well as young researchers.

Автор(ы):

Сайяд Велиев
Нахчыванский институт учителей
старший преподаватель
E-почта: seyyadveliyev75@gmail.com

Ключевые слова: принципы обучения, процесс обучения, творчество, практическая работа, логическое мышление, внимание, память, объект труда

О применении принципов и методов обучения в преподавании предмета «Технология»

Аннотация. В статье подчеркивается, что под принципами и методами обучения в современной дидактике понимаются исходные, руководящие идеи, нормативные требования к организации и осуществлению учебного процесса. Принципы и методы обучения определяют деятельность учителя и характер познавательной деятельности ученика. Принципы и методы обучения - это фундаментальные положения в области педагогики, определяющие направление и структуру образовательного процесса, соответствующие его целям и основным научным законам. Известно, что в обучении существуют общие и специальные методические принципы. Общие принципы распространяются на всю дидактическую систему или методику преподавания конкретного предмета, в то время как конкретные принципы решают конкретные методические задачи и потребности. Принципы и методы обучения составляют основу эффективного и целенаправленного образовательного процесса. Они дают педагогам необходимые ориентиры для организации учебной деятельности, обеспечивают не только соответствие обучения научным стандартам и образовательным целям, но и способствуют восторженному развитию учащихся. От подхода к развитию и научной обоснованности до последовательности, практичности и отзывчивости учащихся - каждый принцип и метод играют ключевую роль в создании сбалансированной и стимулирующей среды обучения. Применение этих принципов и методов в образовательной практике позволяет достичь высоких образовательных стандартов и подготовить учащихся к успешной жизни и карьере в быстро меняющемся мире.

Актуальность. Велика роль принципа и методов обучения в эффективной организации обучения.

Новизна исследования. В центре внимания ставится роль принципов и методов обучения в эффективной организации обучения.

Практическая значимость. Статья полезна преподавателям и студентам, а также молодым исследователям.

Giriş. Təlim prinsipləri (latınca principium - əsas, başlanğıc) təhsil prosesinin strukturu, bütün tədris və təlim kursunu müəyyən edən təlimatlardır. Tədris prinsipləri pedaqoji təcrübə zamanı işlənib hazırlanır və təlim prosesinin qanunauyğunluqlarını əks etdirməklə, onun məzmununu, təşkili formalarını və metodlarını müəyyən edir. Təlimin prinsipləri, yaxud didaktik prinsiplər bunlardır: elmlilik prinsipi, təlimin tərbiyəedici prinsipi, inkişaf etdirici təlim prinsipi, nəzəriyyə ilə təcrübənin əlaqəsi prinsipi, sistematikliklik və ardıcılıq prinsipi, təlimin müvafiqlik prinsipi, şüurluluq və fəallıq prinsipi, əyanilik prinsipi, politexnik prinsip və fərdi yanaşma prinsipi. Bu məqalədə təlimin prinsip və metodlarının təlim prosesində rolu təhlil ediləcək, şagirdlərin bilik və bacarıqlara yiyələnməsində onların əhəmiyyəti şərh olunacaq.

Didaktik prinsiplər bir-biri ilə sıx bağlıdır və bütün akademik fənlər üçün eynidir, lakin hər bir konkret halda onların həyata keçirilməsi tədris fənnin öz xüsusiyyətlərinə malikdir. Texnologiya dərslərində tədrisin didaktik prinsiplərinin həyata keçirilməsini nəzərdən keçirək.

Elmlilik prinsipi. Elmlilik prinsipi müasir elmi-texniki məlumatlar və məktəblilərin elmin əsasları haqqında bilikləri əsasında təlim prosesinin qurulması tələbi kimi başa düşülməlidir. Prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, şagirdlər fənnlə bağlı praktiki fəaliyyəti obyektiv əks etdirən elmi cəhətdən etibarlı biliklərə yiyələnməlidirlər.

Elmlilik prinsipini həyata keçirməyin bir neçə yolu var. Birincisi, düzgün texniki və texnoloji terminologiyaya riayət etməkdir. Texnologiya fənnində çoxlu müxtəlif terminlərdən istifadə olunur: texnoloji əməliyyatların və iş üsullarının adları, müasir işçi ölçmə vasitələrinin və cihazlarının adları, tikinti materiallarının adları, həmçinin ölçü avadanlıqları. Ona görə də bu prinsipdə hər bir terminin mənasını, eləcə də tələffüzü və yazılışını əhatə etmək vacibdir.

İkinci yol texniki hadisələrin, texniki qurğuların və texnoloji proseslərin təbii elmi əsaslarının açıqlanmasıdır. Bu, tədqiq olunan hadisələrin və proseslərin obyektiv elmi sübutunu göstərir. Bəzən elmi məlumatlar təbiətdə təbii və riyazi dövryyənin fənlərinə qədər irəliləyir. Belə hallarda elmi müddəalar populyarlaşır - sadələşdirilmiş, əlçatan formada verilir. Məsələn, bu

qida anlayışı (qidanın tərkibi), vitaminlər və qrafik bacarıqların inkişafı kimi mövzulara aiddir.

Elmlilik prinsipinin həyata keçirilməsinin üçüncü yolu öyrənmələri tədqiq olunan texniki hadisələrin və qanunların tarixi, onların tədqiqi və istehsalatda tətbiqi üsulları ilə tanış etməkdir [5, s.225-226].

Təlimin tərbiyəedici prinsipi. Şagirdlərin təhsili ən mühüm tədris vəzifəsidir. Təhsil məktəbdə öyrənilən bütün fənlər üzrə təlim prosesi ilə vəhdətdə həyata keçirilir. Təlimin tərbiyəvi mahiyyəti elmi xarakterli prinsiplər və təlimin inkişaf xarakteri ilə müəyyən edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, tədris prosesində texnologiya dərsləri xüsusi yer tutur. Bu, uşaqların əxlaqi, əmək, fiziki, əqli və estetik tərbiyəsi problemlərinin hərtərəfli həlli üçün xüsusi imkanlar verən kabinə, yaxud emalatxanalarda dərslər zamanı fəaliyyətinin xarakteri ilə izah olunur. Məktəblilər əməli və praktiki tapşırıqların yerinə yetirilməsinə böyük maraq, istək və məsuliyyətlə yanaşırlar.

Inkişaf etdirici təlim prinsipi. Məktəbdə, xüsusən də məktəb emalatxanalarında tədris tək-cə təhsil nəticələrinə deyil, həm də şagirdlərin idrak və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına yönəldilmişdir. Buna ibtidai siniflərdə şagirdlərin dizayn və modelləşdirmə, tədris və texnoloji xəritələrlə işləmək və müxtəlif praktiki işlərin həyata keçirilməsində müstəqil fəaliyyətini nəzərdə tutan kurikulumun məzmunu kömək edir. Texnologiya dərsləri şagirdə öz qabiliyyətlərini kəşf etməyə, yaradıcılıq nümayiş etdirməyə, dünya-görüşünü genişləndirməyə və hiss təcrübəsini zənginləşdirməyə kömək edir.

Müəllimin texnologiya dərslərində formalaşdırdığı yaradıcı şəxsiyyətin əsas əlamətləri persepti, intellektuallıq, xarakteroloji və motivasiyadır. Bu əlamətlərə əsasən yaradıcı şəxsiyyətin keyfiyyətləri arasında aşağıdakılar fərqləndirilir: intuisiyaya əsaslanan və plan yaranadan istəklər; yaradıcı fəaliyyət üçün sxem və ya planın işlənib hazırlanmasına əsaslanan bilik və əsaslandırma; yaradıcılıq planının konstruktiv şəkildə həyata keçirildiyi bacarıqlar [5, s.236].

Nəzəriyyə ilə təcrübənin əlaqəsi prinsipi. Texnologiya dərslərinin özəlliyi ondan ibarətdir ki, onları sırf nəzəri və sırf praktik hissəyə bölmək mümkün deyil və bununla da nəzəriyyənin

praktika ilə əlaqələndirilməsi prinsipinin həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaradılır. Çünki praktiki tapşırıqları düzgün yerinə yetirmələri üçün demək olar ki, bütün nəzəri material məktəblilərə verilir.

Texnologiya fənnində nəzəriyyənin təcrübə ilə əlaqələndirilməsi prinsipinin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsi nəzəri hazırlığın uşaqların praktiki fəaliyyəti və əməyi ilə əlaqələndirilməsidir. Bu, şagirdlərdə fəaliyyətə bələdçi kimi texniki biliklərə ehtiyac olduğuna inam formalaşdırmağa imkan verir və biliyə ehtiyac yaradır.

Texnologiya fənninin tədrisində nəzəriyyə ilə təcrübənin əlaqəsi prinsipini həyata keçirərkən bir sıra pedaqoji tələblərə əməl etmək lazımdır: nəzəri, texniki və texnoloji məlumatların təqdim edilməsi zamanı texniki elmlərin sistemi və məntiqi qorunmalıdır; şagirdlər üçün praktiki iş təşkil edilərkən nəzəri məlumatlar istehsal prosesinin məntiqinə və onun həyata keçirilməsinin texnoloji ardıcılığına tabe olmalıdır; təcrübə işi zamanı uşaqların əmək hərəkətləri elmi-texniki biliklərə istinad edilməli və onlar tərəfindən əsaslandırılmalıdır [5, s.224].

Sistematiklik və ardıcılıq prinsipi. Bu prinsipin uğurla həyata keçirilməsi şagirdlərin öyrənilən materialı mənimsəməsinin effektivliyini xeyli dərəcədə müəyyənləyir. Texnologiya proqramı, digər akademik fənlərin proqramları kimi, sistemli və ardıcıl öyrənmə prinsipi nəzərə alınmaqla qurulur. Bu prinsip üç əsas müddəyə əsaslanır: tədris materialının bütün elementləri məntiqi olaraq bir-biri ilə bağlıdır; öyrənilən material müasir texnoloji proseslərə əsaslanır; tədris materialı digər tədris fənləri üzrə əldə edilmiş biliklər əsasında öyrənilir.

Tədris prosesində sistematiklik və ardıcılıq prinsipinin həyata keçirilməsi yolları aşağıdakılardır: tədris prosesinin planlaşdırılması zamanı tədris materialını elmin məntiqinə və texnoloji proseslərin gedişinə uyğun təşkil etmək; texnologiya kursunun ayrı-ayrı mövzularını və bölmələrini mənimsədikdən sonra öyrənilən tədris materialını sistemli şəkildə təkrarlamaq və ümumiləşdirmək; öyrənənlərin praktiki işini tədricən çətinləşdirmək; texnologiya fənninin fəndaxili və fənlərarası əlaqələrini aşkar etmək.

Təlimin müvafiqlik prinsipi. Bu prinsipin həyata keçirilməsi həm texnologiya proqramını

tərtib edərkən, həm də tədris prosesində müəyyən tələblərə əməl edərkən nəzərə alınır.

Birincisi, məzmun və həcm baxımından öyrənilən material, həyata keçirilməsi üsulları baxımından isə praktiki tapşırıqlar məktəblilərin hazırlıq səviyyəsinə, onların imkanlarına və fiziki inkişafına uyğun olmalıdır. Eyni zamanda, müvafiqlik prinsipinin tədris işində çətinlikləri aradan qaldırmaq ehtiyacını aradan qaldırdığına inanmaq düzgün deyil. Lakin bu çətinliklərin dərəcəsi şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilməlidir.

İkincisi, müvafiqlik prinsipi yalnız məktəblilərin fərdi idrak qabiliyyətləri və praktiki tapşırıqların seçimində diferensiaslaşma nəzərə alınmaqla həyata keçirilə bilər [3, s.210].

Şüurluluq və fəallıq prinsipi. Nəzərdən keçirilən prinsip şagirdlərdə təlim prosesi zamanı müşahidə, məntiqi təfəkkür, diqqət, yaddaş, təxəyyül qabiliyyətlərini inkişaf etdirərək, öz fəaliyyətlərinə şüurlu, yaradıcı münasibət formalaşdırmaq zərurətini irəli sürür. Öyrənmədə şüurluluq şagirdlər tərəfindən tədris işinin konkret məqsədlərini aydın başa düşməsi, tədqiq olunan hadisələrin və faktların mənalı mənimsənilməsi, bilikləri praktik fəaliyyətdə tətbiq etmək bacarığı deməkdir.

Texnologiya fənnində şüurluluq və fəallıq prinsipinin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsi şagirdlərdə təlim motivlərinin formalaşdırılmasıdır. Şagirdlərin şüurunun və fəallığının inkişafında onlara iş yerini düzgün təşkil etməyi, işini planlaşdırmağı, təlim fəaliyyəti prosesində özünə nəzarət etməyi öyrətməklə böyük rol oynayır.

Məktəblilərin fəallığı və şüurluğu həm də müxtəlif əmək obyektlərinin hazırlanmasında görülən işlərin yaradıcılıq xarakteri ilə müəyyən edilir. Məktəblilər üçün yaradıcı tapşırıqlar qoymaqla müəllim onları daim müəyyən problemləri müstəqil həll etmək zərurətinə gətirir, eyni zamanda fəaliyyətin yaradıcı və icraedici komponentlərinin birləşməsinə nail olur [7, s.99].

Əyanilik prinsipi. Texnologiya fənnində nümayiş son dərəcə mühüm rol oynayır. Əyanilik prinsipi öyrənilən obyektləri və iş proseslərini məktəblilərin bilavasitə qavrayışına əsaslanan tədris materialının ötürülməsini nəzərdə tutur. Əyanilik anlayışı təkcə vizual deyil, həm də eşitmə və toxunma qavrayışını əhatə edir.

Texnologiya dərslərində müxtəlif növ əyani vəsaitlərdən geniş istifadə olunur: məhsulların texnoloji emal ardıcılığını əks etdirən paylama materialları, təlimat və texnoloji xəritələr, albomlar, plakatlar, stendlər, təbii obyektləri təq-lid edən modellər və maketlər. Texniki rəsm kimi əyani vəsait texnologiya dərslərində böyük rol oynayır [2, s.45-46].

Texnologiya fənninin tədrisi prosesində əyani vasitələrdən istifadə edilərkən söz və təsvirlərin düzgün birləşməsi vacibdir. Şəkil dəqiq şifahi ifadə almalıdır. Öyrənmədə vizuallaşdırma biliyin mənimsənilməsinin gücünə kömək edir. Lakin bu tədris prinsipini həyata keçirərkən yadda saxlamaq lazımdır ki, dərslərin əyani vəsaitlərlə həddən artıq yüklənməsi şagirdlərin diqqətini yayındırır. Ona görə də əyani vəsaitlərin seçimi dərslərin məqsəd və vəzifələri nəzərə alınmaqla aparılmalıdır. Hər bir konkret halda, bu və ya digər vizuallaşdırma vasitələrini seçərkən müəllim əmin olmalıdır ki, bu, şagirdlərin diqqətini öyrənilən obyektin əsas və vacib tərəflərinə yönəltməyə kömək edəcək [4, s.148].

Politexnik prinsip. Tədris prosesində nəzəriyyə ilə təcrübənin əlaqələndirilməsinin əsas yollarından biri politexnik prinsipin həyata keçirilməsidir. Texnologiya dərslərində şagirdlər istehsalın elmi əsasları ilə tanış olur və konkret nümunələrdən istifadə edərək texnologiyanın və texnoloji istehsalın inkişafında elmin rolunu və əhəmiyyətini anlaşırlar. Politexnik prinsip müəllimdən təlim prosesini elə qurmağı tələb edir ki, məktəblilər müasir istehsalın elmi əsasları haqqında bilikləri inkişaf etdirməklə, istehsal fəaliyyətinin bir çox sahələrində zəruri olan vərdislərə yiyələnsinlər.

Dar profilli biliklərdən fərqli olaraq, politexnik bilik və bacarıqlar müxtəlif fəaliyyət növlərinə ötürülür. Politexnik təhsilin vəzifələri nöqtəy-nəzərindən məktəblilərə müxtəlif ixtisas və peşələrin əmək texnikası və əməliyyatlarının davamlılığını göstərmək də eyni dərəcədə vacibdir. Beləliklə, texnologiya dərslərində hər bir əmək obyektini ayrı-ayrılıqda yox, elm və istehsalatın əsasları ilə sıx əlaqədə nəzərdən keçirilməlidir [6, s.59].

Fərdi yanaşma prinsipi mühüm psixoloji və pedaqoji prinsipdir, ona əsasən uşaqlarla tərbiyə işində hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətləri nəzərə

alınır. Bu yanaşma uşaqların inkişafında fərdi orijinallığı təmin edir və uşağın bütün qabiliyyətlərini maksimum dərəcədə inkişaf etdirməyə imkan verir. Uşağın fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almadan, hər hansı bir pedaqoji təsir ona nəzərdə tutulduğu təsirdən tamamilə fərqli ola bilər. Həm tədrisdə, həm də tərbiyədə fərdi yanaşmanı həyata keçirmək üçün müxtəlif tədqiqat metodlarından istifadə etməklə uşaqların psixoloji xüsusiyyətlərini sosial cəhətdən öyrənmək lazımdır: müşahidə, xüsusi testlər, təcrübə və s. [2, s.210]. Pedaqoq-alimlər təlim metodlarını müxtəlif yollarla müəyyən edir və təsnifləşdirirlər. Bunların bəziləri metodu tərbiyə işinin metodlarının məcmusu kimi müəyyən edir; digərləri - müəllimin uşaqları biliyə apardığı yol kimi müəyyənləşdirir; üçüncülər - təhsil məzmununun bir forması kimi qəbul edir; dördüncüləri isə - təlim məqsədlərinə çatmağa yönəlmiş müəllim və şagirdlətin qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyətinin bir yolu kimi dəyərləndirirlər.

Pedaqoji nəzəriyyədə şagirdlərin idrak fəaliyyətinin xarakterinə əsaslanan İ.Y.Lerner və M.N.Skatkinin təklif etdiyi təsnifatdan tez-tez istifadə olunur. Bu təsnifat aşağıdakı üsulları fərqləndirir: informasiya-reseptiv (izahedici-illüstrativ); reproduktiv və ya fəaliyyət üsullarının çoxalmasının təşkili üsulu; problem əsaslı təlim metodu; qismən axtarış (evristik) metodu; tədqiqat metodu. Təklif olunan təsnifatın müəllifləri hesab edirlər ki, o, şagirdlərin nisbətən az müstəqilliyini nəzərdə tutan metodlardan onların tam müstəqilliyinə əsaslanan metodlara tədricən keçidi təmin edir.

Texnologiya dərslərində bütün bu üsullar üç qrupda - məlumatın ötürülməsi və mənimsənilməsi üsuluna uyğun olaraq göstərilə bilər: şifahi, nümayiş və praktiki. Hər bir qrupun öz funksional fərqləri və didaktik yükü var. Bundan əlavə, onların texnologiya fənnində tətbiqinin spesifik üsulları ilə bağlı təcrübə tərəfindən hazırlanmış aydın tövsiyələr mövcuddur. Bu üsul qruplarını daha ətraflı nəzərdən keçirək.

Tədris prosesində şifahi təlim metodlarından geniş istifadə olunur ki, onların hər birinin xüsusiyyətlərini və tətbiqi üsullarını aydın şəkildə ayırmaq lazımdır. Nəqlietmə metodundan fərdi texniki hadisələrin və ya proseslərin mahiyyətinin açıqlanmasını tələb etməyən məlumat-

ların şagirdlərə çatdırılması zamanı texnologiya dərslərində istifadə olunur. Nəqletmə tədris metodu kimi proqramın bir bölməsindən digərinə keçərkən giriş dərslərində istifadə edilə bilər. Məsələn, müəyyən bir texniki ixtira və ya kəşfin tarixi haqqında nəqletmə.

Texnologiya dərslərində izahetmə metodu daha çox istifadə olunur - izahat, tədris materialının təqdimatı yeni texniki anlayışların və nümunələrin mahiyyətini açıdıda, texnoloji əməliyyatların və texniki cihazların konstruksiyalarının elmi şərhini verir. İzahetmədən ən çox praktiki işin təşkilindən əvvəl istifadə olunur. Müxtəlif vizual vasitələrdən istifadə etməklə iş üsulları və hərəkətlərinin nümayişi ilə müşayiət olunur. Bu metodun effektivliyi əsasən materialın təqdimatının emosionallığı ilə müəyyən edilir.

Texnologiya dərslərində söhbətlərin köməyi ilə müxtəlif vəzifələr həll olunur: materialın dərinləşdirilməsi, möhkəmləndirilməsi və sınaqdan keçirilməsi, yeni biliklərin əldə edilməsi. Söhbət şagirdlərdən materialın təqdimatına riayət etməyi tələb etməklə yanaşı, həm də tələbələrə müstəqil düşünməyə sövq edir, diqqəti, yaddaşı və nitqi inkişaf etdirir. Söhbət yeni materialın öyrənilməsindən əvvəl ola bilər və onun mənimsənilməsi, konsolidasiyası və təkrarlanması ilə müşayiət oluna bilər [5, s.272-274].

Texnologiya müəlliminin təcrübəsində ən mühüm yerlərdən birini nümayiş metodu tutur. Demək olar ki, bütün iş və ölçü alətləri, cihazlar, qurğular, dəzgahlar, digər maşın və texniki qurğular onların təbii nümunələrinin nümayişi və ya onların real və şərti təsvirləri, maketləri və modelləri vasitəsilə öyrənilir. İş üsulları, tikinti materiallarının nümunələri və s. nümayiş etdirilir.

Rəsmlər, eskizlər, diaqramlar daxil olmaqla şərti təsvirlərin nümayişi obyektlərin və proseslərin real obyektlərdə və onların təsvirlərində görünməyən tərəflərini vizuallaşdırmağa imkan verir.

İş üsullarının nümayişinə gəldikdə isə aşağıdakı təxmini metodologiyadan istifadə olunur: iş prosesinin iş tempində göstərilməsi; onu yavaş hərəkətdə göstərmək; hər bir texnikadan sonra dayanmalarla yavaş hərəkətdə nümayiş, zəruri hallarda - fərdi mürəkkəb hərəkətlərin nümayi-

şi; əmək prosesinin iş ritmində yekun nümayişi; göstərilən əmək prosesinin uşaqlar tərəfindən yoxlanılması (sınaq icrası) [5, s.276].

Texnologiya dərslərində praktiki metodlar üstünlük təşkil edir. Praktiki metodun köməyi ilə şagirdlərin texnoloji bacarıq və vərdisləri inkişaf etdirilir. Qeyd olunmalıdır ki istənilən fəaliyyətin əsasını bacarıq və vərdislər təşkil edir.

Bacarıq insanın bilik və əsas şəxsi təcrübə əsasında əldə etdiyi müəyyən bir hərəkəti şüurlu şəkildə yerinə yetirmək qabiliyyəti kimi başa düşülür. Vərdiş müəyyən hərəkətləri yerinə yetirmək üçün tətbiq edilmiş və əsasən avtomatlaşdırılmış qabiliyyətdir. Vərdislərin formalaşmasının ümumi qanunauyğunluğu ondan ibarətdir ki, hərəkətlər yalnız onların icrası zamanı diqqət onların məqsədlərinə yönəldildikdə, bu hərəkətlərin nail olunmasını təmin etdikdə avtomatlaşdırılır. Bacarıq və vərdislər yalnız məşğələlər vasitəsilə həyata keçirilən praktik fəaliyyətlərdə bilik əsasında formalaşır. Tələbələr üçün praktiki işlərin təşkili və aparılması üçün zəruri və əsas şərt kifayət qədər maddi-texniki təminatdır. Bura təlim və istehsal avadanlıqları, alətlər və cihazlar, materiallar, enerji mənbələri və müvafiq kabinələr daxildir [5, s.277].

Təlimat təlim metodlarının toplusu kimi. Əvvəllər müzakirə olunmuş bütün praktiki tədris metodları (texniki məsələlərin həlli, praktiki işlər) şagirdlərə praktiki fəaliyyətin aparılmasına göstəriş verən bəzi elementləri ehtiva edir. Texnologiya dərslərində praktik işi yerinə vermək üçün istifadə olunan üsul təlimatdır.

Təlimat dedikdə, bu hərəkətlərin düzgün və təhlükəsiz yerinə yetirilməsi haqqında fikirlərin formalaşmasına və məktəblilərin praktik fəaliyyətlərinin tənzimlənməsinə yönəlmiş iş hərəkətlərinin üsullarının izahı və nümayişi başa düşülür. Tədris prosesində təlimat şagirdlərin praktik işinin təşkili, istiqamətləndirilməsi və monitorinqinə yönəlmiş tədris metodlarının məcmusu kimi müəyyən edilə bilər. Təcrübədə giriş, cari və yekun təlimat tətbiq edilir.

Giriş təlimatı şagirdlər üçün praktiki işin təşkilinə yönəlmişdir. Giriş təlimatının məqsədi şagirdləri dərslərin tədris məqsədləri, montajın və ya hissənin texnoloji emalının xüsusiyyətləri, əmək hərəkətlərinin ardıcılığı və texnikası, müxtəlif emal üsulları, alət və cihazların istifadəsi və isti-

fadə qaydaları ilə tanış etməkdir. Giriş təlimatından sonra tələbələr əməliyyatları müstəqil yerinə yetirməyə başlayırlar və bu, çox vaxt uğursuzluqlarla əlaqələndirilir. Məhz buna görə də giriş təlimatı zamanı məktəblilərin əmək texnikasını yerinə yetirməkdə əməyini təşkil etmək lazımdır.

Cari təlimat məktəblilərin müstəqil işi zamanı həyata keçirilir. Onun vəzifəsi praktiki tapşırığı yerinə yetirərkən uşaqların fəaliyyətini birbaşa istiqamətləndirmək və düzəltməkdir. Cari təlimat müəllimin müşahidələri və şagirdlərin hərəkətlərinə nəzarət əsasında həyata keçirilir.

Yekun təlimat şagirdlərin praktiki işlərinin sonunda həyata keçirilir. Onun məqsədi işin nəticələrini ümumiləşdirmək, onun əks etdirici təhlilini aparmaq, buraxılmış səhvlərin səbəblərini aşkar etmək və onların aradan qaldırılması yollarını izah etməkdir.

Material və metodlar. Bu tədqiqat işində təlimin prinsipləri və metodlarının texnologiya fənninin tədrisində tətbiqini öyrənmək məqsədilə əsasən deskriptiv (təsviri) tədqiqat yanaşması və sənəd analizi metodu tətbiq olunmuşdur. Araşdırmanın əsas məqsədi müxtəlif təlim prinsiplərinin - elmilik, inkişafetdirici təlim, tərbiyəedici funksionallıq, nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdəti, sisteməliklik, əyanilik və fərdi yanaşma kimi əsas didaktik yanaşmaların praktikada tətbiq imkanlarını təhlil etməkdir.

Tədqiqat materialı kimi Azərbaycan və rus dillərində nəşr olunmuş müasir pedaqoji ədəbiyyat, təlim proqramları, müəllim üçün metodik vəsaitlər, eləcə də texnologiya fənninin kurikulum sənədləri istifadə edilmişdir. Mənbələrin seçimi onların aktual, elmi-metodik baxımdan etibarlı və pedaqoji praktikada tətbiq imkanlarının zənginliyi əsasında aparılmışdır.

Nəticə və müzakirə. Təlim prinsipləri və metodları təhsil prosesində mühüm rol oynamaqla, materialın başa düşülməsinə və yadda yaxşı qalmasına kömək edir. Bu prinsip və metodların praktikada tətbiqi öyrənmənin effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır və şagirdlərə daha yaxşı nəticələr əldə etməyə kömək edə bilər. Bunun üçün şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq, müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə etmək, dərstdə müsbət atmosferi saxlamaq vacibdir. Belə ki, texnologiya fənninin tədrisi zamanı

interaktiv tapşırıqlardan, materialın müntəzəm təkrarlanmasından, effektiv əks əlaqədən, öyrənmənin fərdiləşdirilməsindən və şagirdlərin motivasiyasından istifadə etmək olar. Bütün bu yanaşmalar daha effektiv və cəlbedici öyrənmə prosesi yaratmağa kömək edəcək.

Beləliklə, demək olar ki, təlim prinsipləri və metodları təhsil prosesində əsas rol oynayır. Onlar məlumatı strukturlaşdırmağa, materialın qavranılmasını və yadda saxlanmasını yaxşılaşdırmağa kömək etməklə, biliklərin praktikada effektiv tətbiqinə kömək edir.

Bu yazıda təlimin əsas prinsip və metodlarına, onların tətbiqinə nəzər saldıq, bu prinsip və metodlardan uğurlu istifadə nümunələri təqdim etdik. Bu prinsipləri və metodları başa düşmək və tətbiq etmək öyrənmə keyfiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırır və şagirdlərə daha yaxşı nəticələr əldə etməyə kömək edə bilər.

Yekun nəticə. Yekun nəticə olaraq demək olar ki, təlimin prinsip və metodları effektiv və məqsədyönlü təhsil prosesinin əsasını təşkil edir. Onlar müəllimlərə təlim fəaliyyətini təşkil etmək üçün lazımi təlimatlar verir, öyrənmənin tək cə elmi standartlara və təhsil məqsədlərinə cavab verməsini deyil, həm də şagirdlərin hərtərəfli inkişafına kömək edir. İnkişafa, öyrənmə və tədqiqata əsaslanan təlimdən tutmuş təcrübə və şagird həssaslığına qədər hər bir prinsip və metod balanslaşdırılmış və stimullaşdırıcı öyrənmə mühitinin yaradılmasında əsas rol oynayır. Bu prinsip və metodların tədris prosesinə tətbiqi bizə yüksək təhsil standartlarına nail olmağa və şagirdləri sürətlə dəyişən dünyada uğurlu nəticələr əldə etməyə imkan verir. Ona görə də hər bir müəllim idrak marağının inkişafına kömək edən təlimin prinsip və metodlarından təlim prosesində səmərəli şəkildə istifadə etməlidir.

Ədəbiyyat

1. Ağayev, Ş.O. Texnologiya və onun tədrisi metodikası. / Ş.O.Ağayev. – Bakı, –2021. – 406 s.
2. Ağayev, Ş.O. İbtidai təhsildə texnologiyadan müəllim. / Ş.O.Ağayev, S.M.Vəliyev. – Bakı: İmza, – 2023. – 160 s.
3. Hüseynzadə, R.L. Pedagogika: dərslik. / R.L. Hüseynzadə, Z.M.Əzizova və b. – Bakı, – 2021. – 488 s.

4. Kazımov, N. Məktəb pedaqogikası: dərslik. / N.Kazımov, – Bakı, – 2011. – 458 s.
5. Qasımov, L. Pedaqogika: dərslik. / L.Qasımov, R.Mahmudova. – Bakı: Çarşıoğlu, – 2012. – 548 s.
6. Orucov, Z.H. Texnologiya (əmək hazırlığı). / Z.H.Orucov, Y.T.Rzayeva. – Bakı, – 2021. – 282 s.
7. Sadıqov, F.B. Pedaqogika: dərs vəsaiti. / F.B. Sadıqov. – Bakı, – 2008. – 488 s.

*Məqalə pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rövşən Vəliyev
tərəfindən təqdim olunmuşdur.*

İlkin daxilolma – 17.01.2025, son daxilolma – 07.02.2025, qəbul olunma – 12.02.2025